
Rövid áttekintés a hazai könyvtári rendszer törekvéseiről a fogyatékossgal élő személyek kiszolgálására

Készült a Könyvtári Intézet Kutatási és Elemző Osztályán

Készítette:

Békésiné Bognár Noémi Erika, Biró Bettina, Dancs Szabolcs, Nagy Andor, Tóth-Jávorka Brigitta

Bevezetés

A könyvtári rendszer kiemelt ügyként kezeli a fogyatékossgal élő olvasók kiszolgálását. Az alábbi összefoglalóban a teljesség igénye nélkül azt mutatjuk be, hogy 2018 és 2021 között milyen erőfeszítéseket tettek ezen a téren az egyes könyvtárak. Az országos könyvtári statisztikában jól nyomon követhető a folyamat előrehaladása: az egyes részterületeket érintő fejlődéseket több diagramon is szemléltetjük. A marrákesi szerződés implementálása úgyszintén fontos feladat, ez ügyben közös könyvtári ajánlás is született, amelynek részleteit összefoglalásunk tartalmazza. Az az esélyegyenlőség növelése jegyében a könyvtári rendszerben számos képzést és más jó gyakorlatot találunk, erről szóló válogatásunk alább olvasható. Az összefoglaló végén szakirodalmi áttekintés található a témában való elmélyüléshez.

Helyzetkép

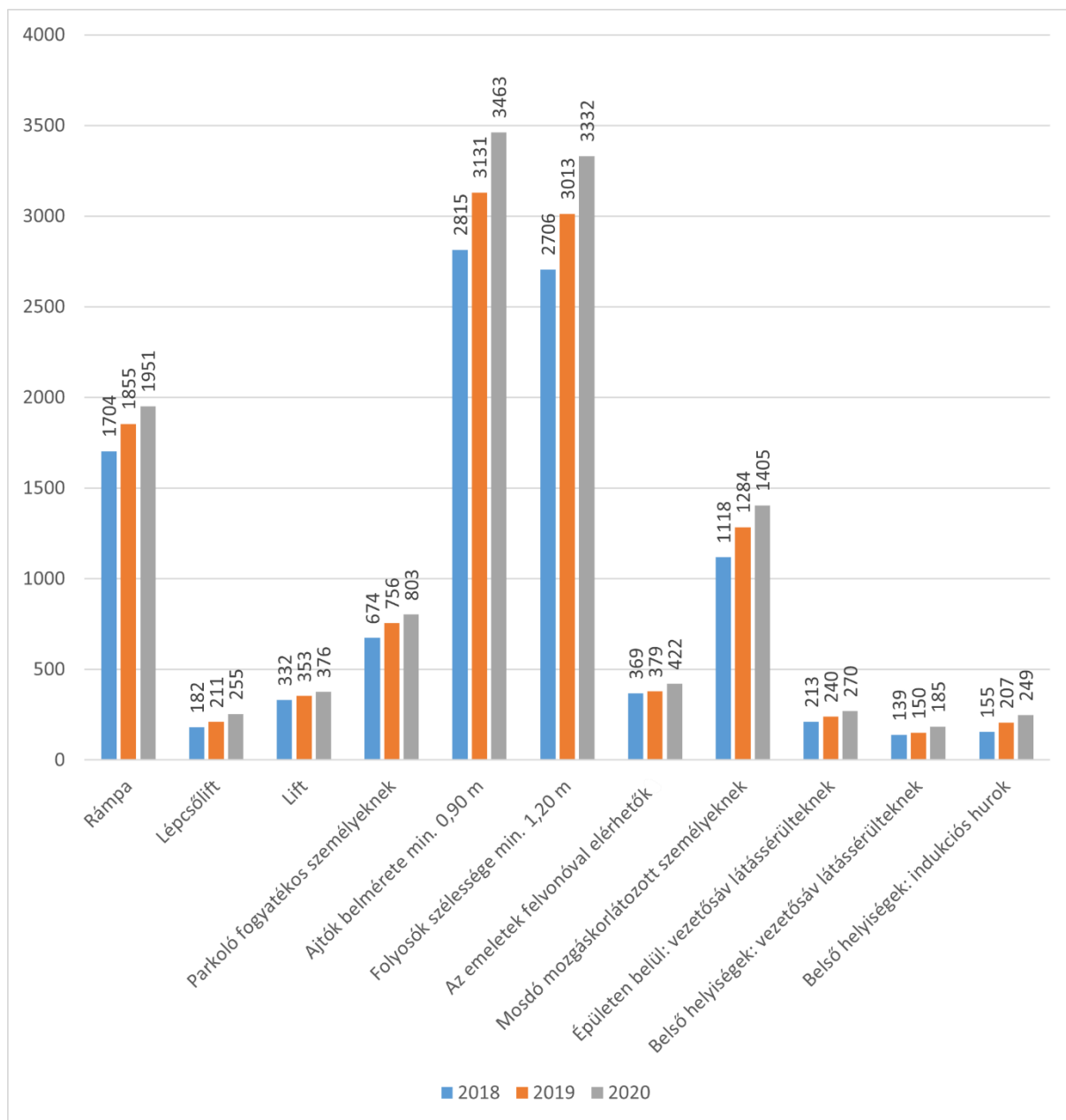
A könyvtári épületek kialakításánál egyre fontosabb szemponttá válik, hogy – ahogy az jogszabályban is rögzítve lett¹ – a fogyatékossgal élő olvasók által is könnyen megközelíthetők legyenek, és a belső tereket is kényelmesen tudják használni. E célból rámpákat, lifteket, lépcsőlifteket hoznak létre, és az épületen belüli közlekedést is egyre többen segítik például a megfelelő ajtómeret kiválasztásával vagy vezetősávok alkalmazásával. Az 1. ábra jól szemlélteti, hogy évről évre egyre több könyvtár tesz ilyen irányú lépéseket.

¹ 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről

31. § (1) Az építmény elhelyezése során biztosítani kell: d) a közhasználatú építmények esetében a mindenki számára biztonságos és akadálymentes megközelíthetőséget;

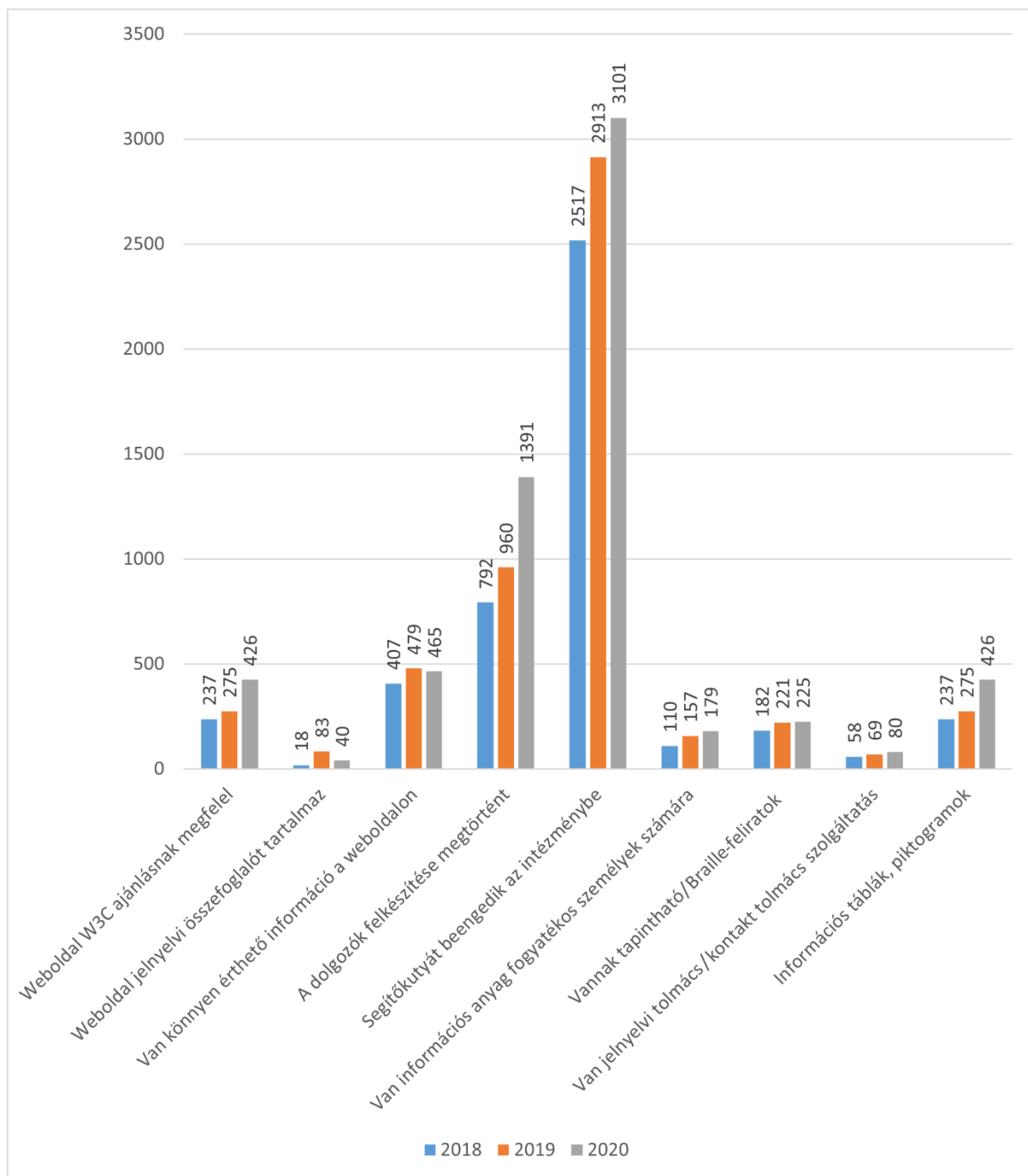
(4) Az építménynek és részeinek (önálló rendeltetési egység) építése, felújítása, átalakítása, bővítése, helyreállítása, korszerűsítése során biztosítani kell: c) mindenki számára a közhasználatú építmények esetében a biztonságos és akadálymentes használatot,

Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700078.tv> (Letöltve: 2022. 02. 11.)

1. ábra. Könyvtári épületek akadálymentessége. Forrás: Országos könyvtári statisztika

Egy könyvtár nemcsak az épületének akadálymentesítésével kell hogy hozzájáruljon a fogyatékossgal élők esélyegyenlőségének növeléséhez, hanem az is fontos, hogy elvégezze webes felületeinek az akadálymentesítését, illetve speciális szolgáltatásokat nyújtson ezen látogatói rétegeknek. Ilyen például a jelnyelvi tolmács biztosítása vagy a tapintható Braille-feliratok elhelyezése. A 2. ábrán láthatjuk, hogy az intézmények a 2018–2020-as időszakban milyen fejlesztéseket végeztek ezen a területen.

2. ábra. Szolgáltatások fogyatékosokkal élők számára. Forrás: Országos könyvtári statisztika

Marrákési szerződés implementálása

Az Országos Széchényi Könyvtár intézkedési tervet dolgozott ki a marrákési szerződés implementálása kapcsán. A terv alapján – a jogszabályi kötelezettségnek megfelelően – minden évben tájékoztatjuk az Európai Bizottságot a Magyarországon működő jogosított szervezetekről. Jelenleg tizenkilenc ilyen szervezetről tudunk, ezek a következők:

Jogosított intézmény neve	Weboldala
Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége (MVGYOSZ)	https://www.mvgyosz.hu/
Országos Széchényi Könyvtár	http://www.oszk.hu/
Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kari Könyvtár	https://www.ajk.elte.hu/konyvtar
Anóka Eszter Városi Könyvtár	https://nagyhalasz.opac3.monguz.hu/
ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár	https://konyvtar.elte.hu/
Hamvas Béla Városi Könyvtár	www.hbvku.hu
Berzsenyi Dániel Megyei Hatókörű Városi Könyvtár	www.bdmk.hu
Verseghy Ferenc Könyvtár és Közművelődési Intézmény	https://vfmk.hu/
Takáts Gyula Megyei Hatókörű Városi Könyvtár	www.mvkkvar.hu
Aranybulla Könyvtár Alapítvány	http://aranybulla.gstudio.hu
Békés Megyei Könyvtár	http://konyvtar.bmk.hu
DÓHSZK Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár	www.dkvk.hu
Teleki László Városi Könyvtár és Művelődési Központ	vkmkpaszto.hu
Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár	www.sk-szeged.hu
Dunaharaszti Városi Könyvtár	www.dhbiblio.hu
Balatoni Regionális Történelmi Kutatóintézet, Könyvtár és Kálmán Imre Emlékház	www.konyvtar-siofok.hu
Balassi Bálint Megyei Könyvtár	bbmk.hu
Tolna Megyei Illyés Gyula Könyvtár	www.igyuk.hu
Művészetek Háza Kulturális Központ és Városi Könyvtár	www.pvvarkonyvtar.hu

A marrákesi szerződéssel kapcsolatos könyvtári feladatok ellátásával kapcsolatban az Országos Széchényi Könyvtár, a Könyvtári Intézet és az ELTE Egyetemi Könyvtár közös ajánlást fogalmazott meg. Ebben a dokumentumban a könyvtárak iránymutatást találnak a szerződés hatálya alá eső dokumentumok katalogizálásával kapcsolatban. Az ajánlás elérhető a Könyvtári Intézet weboldalán: <https://www.ki.oszk.hu/dokumentumtar/az-oszk-konyvtari-intezet-es-az-elte-egyetemi-konyvtar-kozos-ajanlasi-marrakesi>.

A könyvtári szakemberek marrákesi szerződéssel kapcsolatos tájékoztatását szolgálja a Könyvtári Intézet vonatkozó weboldala: <https://www.ki.oszk.hu/szabvanyositas/marrakesi-szerzodes>.

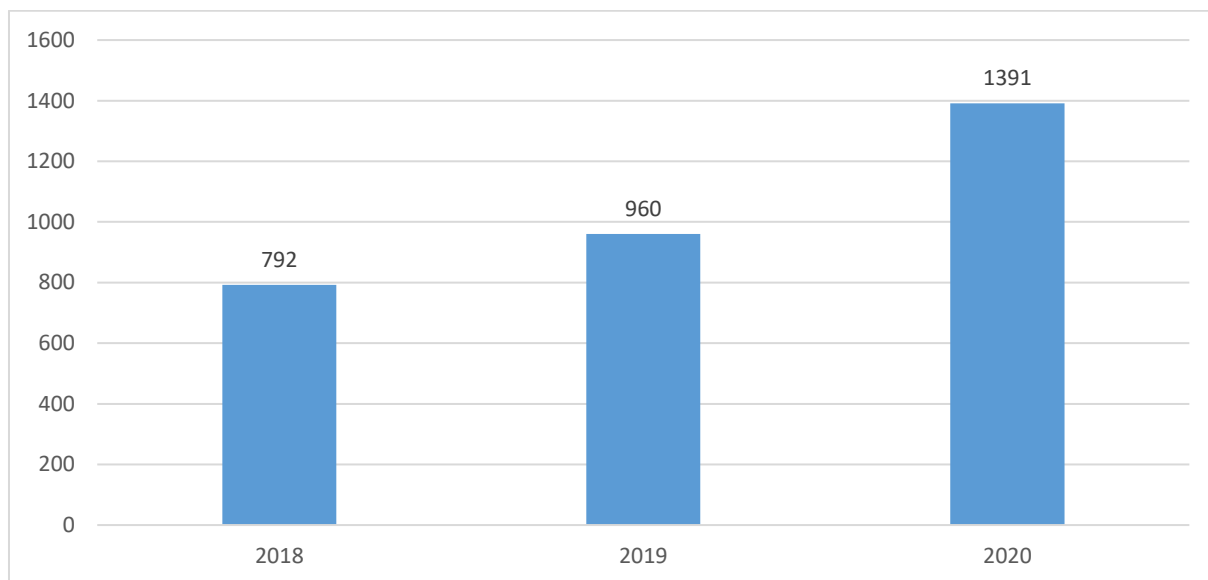
Könyvtári Szabványosítási Iroda jelenleg dolgozik az IFLA marrákesi szerződéssel kapcsolatos ajánlásának magyarításán. (Az eredeti szöveg itt elérhető: https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/443/1/getting_started_faq_marrakesh_treaty_a_practical_guide_for_librarians_2018_en.pdf)

Az Országos Széchényi Könyvtár elektronikus katalógusában különállóan is kereshető a gyűjteményben található, hozzáférhető formátumú művek nyilvántartása.

Képzések

A Könyvtári Intézet ebben a témában jelenleg két képzésével törekszik a szakemberek elméleti és gyakorlati felkészítésére (*Felkészülés a fogyatékossgal élők korszerű könyvtári ellátására,*² *Speciális használói célcsoportok a könyvtárban*).³

A könyvtári statisztika szerint az elmúlt három évben folyamatosan nőtt azon könyvtárak száma, ahol a dolgozók felkészítése megtörtént a fogyatékossgal élők olvasók kiszolgálására.

3. ábra. A könyvtárak száma, ahol a dolgozók felkészítése megtörtént a fogyatékossgal élők olvasók kiszolgálására. Forrás: Országos könyvtári statisztika

A Könyvtári Intézet szerzői jogi képzésein pedig hosszabban tárgyaljuk a marrákesi szerződés implementálása nyújtotta lehetőségeket, illetve a jogosított szervezetként regisztrált könyvtárak kötelezettségeit.

Információk nyújtása a könyvtárak akadálymentes megközelíthetőségéről és szolgáltatásairól

A Könyvtári Intézet által üzemeltetett *Könyvtárak.hu* könyvtár- és olvasás-népszerűsítési portál egy közös hozzáférési pontot nyújt a könyvtárak változatos szolgáltatásaihoz. A weboldal célja, hogy bemutassa a könyvtárakat és szolgáltatásaikat a társadalom széles rétegeinek, valamint felhívja a figyelmet a példaértékű könyvtári kezdeményezésekre, értesítést nyújtson a könyvtári fejlesztésekről, projektekről, illetve hozzáférést adjon a könyvtárak digitális tartalmaihoz, a digitalizálás eredményeképpen létrejövő dokumentumokhoz (például tematikus könyvtári honlapok, digitális gyűjtemények, e-tananyagok). A honlap információt kínál minden könyvtár tekintetében az akadálymentes megközelíthetőségről és az intézmény ezzel kapcsolatos szolgáltatásairól, továbbá hírt ad az ilyen jellegű kezdeményezésekről. A felhasználókat segíti,

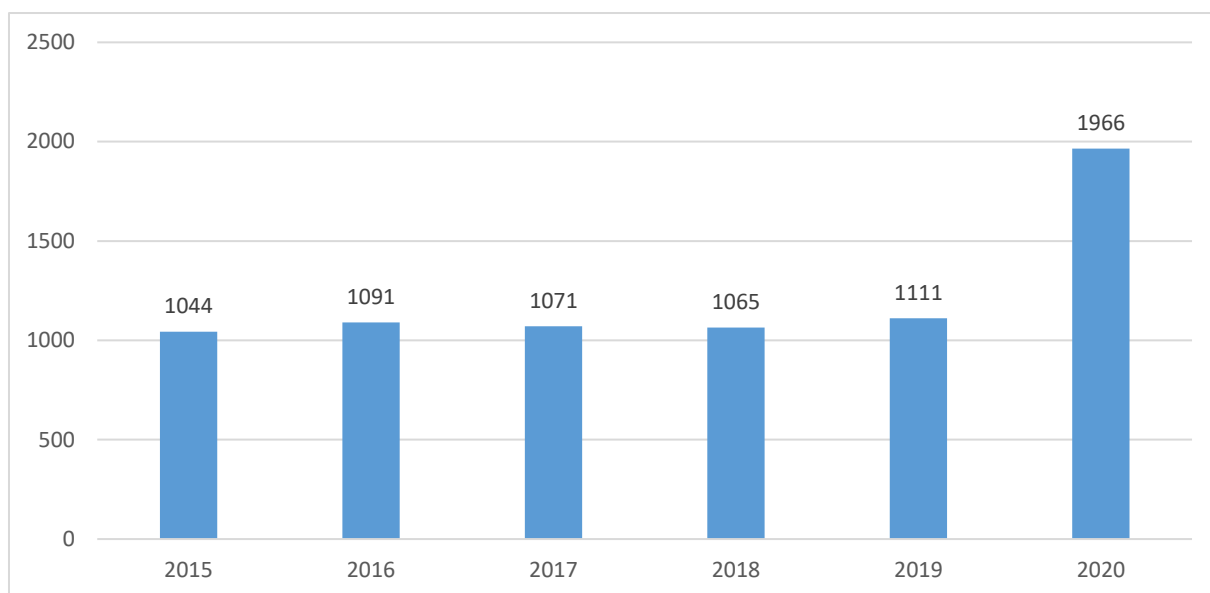
² Információ a tanfolyamról: <https://ki.oszk.hu/tanfolyamok/felkeszules-fogyatekossgal-elok-korszeru-konyvtari-ellatasara>

³ Információ a tanfolyamról: <https://ki.oszk.hu/tanfolyamok/specialis-hasznaloi-celcsoportok-konyvtarban>

hogy a könyvtárak között akadálymentességre vonatkozó információk alapján is lehet keresést, szűrést végezni. A kereső a következő linken érhető el: <https://konyvtarak.hu/konyvtarkereso>.

Válogatás a könyvtári rendszer jó gyakorlataiból

- A Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, az NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. és az Országos Széchényi Könyvtár konzorciumában megvalósult, *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001* számú projektben készült honlapok kialakítása megfelelt a WCAG 2.0 akadálymentesítési szabványnak. Több könyvtár is törekszik ezen alapelvek figyelembevételére a weboldala kialakítása során.
- Az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetségével együttműködve magyar nyelvű felirattal ellátott jelnyelvi videókat készített a koronavírus-járvány miatt átmenetileg bezárt könyvtárak aktuális és online elérhető szolgáltatásairól. Az elkészült tíz jelnyelvi, feliratos kisfilmet itt tekinthetik meg: <https://konyvtarak.hu/hirek/jelnyelvi-konyvtarhasznalati-video-keszített-az-elte-egyetemi-konyvtar-es-leveltar>.
- 2017 és 2020 között a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár vezetésével és a tizenkilenc megyei hatókörű városi könyvtár, a Könyvtári Intézet, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, valamint a könyvtárszakmai szervezetek bevonásával megvalósított, *Az én könyvtáram* című, *EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001* kódszámú könyvtári fejlesztési projektben szakmai műhelyek segítségével új módszertan- és mintaprogramcsomagokat dolgoztak ki. A projektben kiemelt szempont volt a hátrányos helyzetűek bevonása és fejlesztése. Többek között kidolgoztak fogyatékossgal élő gyermekeket megcélzó mintaprogramokat is (például Önként vakon – Ismerkedés a könyvtárral látássérült olvasóink szemüvegén keresztül; Otthon a könyvtárban – Könyvtár az otthonban. Könyvtári foglalkozás speciális igényű, fogyatékkal élő gyerekeknek). A mintaprogramok elérhetősége: <http://www.azenkonyvtaram.hu/fejlesztés>.
- Az elmúlt évek során egyre több könyvtár kezdett házhozzállítási szolgáltatást nyújtani, eredendően a mozgásukban korlátozott személyek könyvtári igényeinek kielégítése céljából. 2020-ban különösen nagy fellendülés volt tapasztalható a koronavírus-járvány miatt. Ebben az évben összesen 1966 szolgáltatási pontról 257 042 dokumentumot szállítottak ki.

4. ábra – Házhoz szállítást végző könyvtári szolgáltatási pontok száma. Forrás: Országos könyvtári statisztika

A fogyatékossgal élők könyvtári ellátása az elmúlt évek magyar nyelven megjelent szakirodalma alapján – a Könyvtártudományi Szakkönyvtár összeállítása

Az alábbi bibliográfia a Makszab (A magyar könyvtári szakirodalom bibliográfiája) 2018 és 2020 között kiadott gyűjtései alapján készült a Könyvtártudományi Szakkönyvtár közreműködésében.

Ha csak a könyvtárosok által legismertebb két magyar nyelvű cikkadatbázist, a Humanust és a Matarkát vesszük alapul, megfigyelhetjük, hogy a témával foglalkozó szakirodalomlista ennél sokkal hosszabb; elsősorban angol, német és orosz nyelvről fordított referátumokban foglalkoznak a fogyatékossgal élők könyvtári ellátásával az eredetileg is magyar nyelvű írások mellett.

2020

Látássérült felnőttek olvasási szokásai Heves megyében / Bajzátné Tóth Zsófia Eszter. – Bibliogr. – Res. angol nyelven In: Könyv és nevelés. – 22. (2020) 1., p. 27–62.

A könyvtár mindenkié!? : egyetemes tervezés és autizmus barát könyvtárak / Németh Katalin. – Bibliogr. In: Információközvetítés és közösségépítés. – Budapest : ELTE BTK Könyvtár- és Információtud. Int., 2020, p. 203–213. : ill., 2 ábra

Hangoskönyvek határtalanul – Határainkon túl is elérhető az alkalmazás / Németh Orsolya In: Vakok világa. – 81. (2020) 10., p. 41–42.

Egy különleges hangoskönyvtár In: Modern iskola [elektronikus dok.]. – (2020) 4.

2019

Hátrányos helyzetű könyvtárhasználók ellátása : nemzetközi kitekintés / Téglási Ágnes. – Elhangzott 2018. november 30-án Szolnokon, a Publika Magyar Könyvtári Kör és a Verseygy Ferenc Könyvtár

által szervezett, a Könyvtárak a hátrányos helyzetű emberek szolgálatában című konferencián In: Tudományos és műszaki tájékoztatás [elektronikus dok.]. – 66. (2019) 2., p. 91–95.

Kompetenciafejlesztés – érdekérvényesítés : eszközök és módszerek az aktuális IFLA stratégiákban / Barátné Hajdu Ágnes. – Res. angol nyelven In: Valóságos könyvtár, könyvtári valóság. – Budapest : ELTE BTK Könyvtár- és Információtud. Int., 2018, p. 81–90.

Esélyegyenlőségi kalendárium: kulturális intézmények esélyegyenlőségi jó gyakorlatai a világban: Cselekvő közösségek, aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001 / [szerk. Szu Annamária]; kiad. Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, NMI Művelődési Intézet, Országos Széchényi Könyvtár. Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múz.; [Budapest]: NMI Művel. Int.: OSZK, 2019.

Csongor Anna (szerk.) 2019 Esélyegyenlőségi módszertani útmutató. Szentendre, Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, NMI Művelődési Intézet Nkft., Országos Széchényi Könyvtár

Az olvasás gyógypedagógiai vonatkozásai / Pajor Emese, Imre Angéla. – Bibliogr. In: Együtt az olvasóvá nevelésért!. – Budapest : FSZEK, 2019, p. 63–75.

„Kerek a világ”, avagy Kommunikáció fogyatékkal élőkkel / Kocsisné Sipos Rozália In: Zalai könyvtári levelező. – 32. (2019) 2., p. 5–6. : ill., 2 fotó

„A belső látás fontosabb az éles szemnél” : könyvtárak az esélyegyenlőségért / Kereki Judit. – 12

alkalomból álló programsorozat a zalaegerszegi megyei könyvtárban „Az egész életen át tartó tanuláshoz hozzáférés biztosítása” című pályázat keretében, a Látásfogyatékosok Zalaegerszegi Kistérségi Egyesületével együttműködve In: Zalai könyvtári levelező. – 32. (2019) 2., p. 13–15. : ill., 2 fotó

Új típusú együttműködések / Tóth Máté. – Bibliogr. – Res. angol nyelven, p. 348. In: A könyvtárhasználat és az információkeresés fejlesztése. – Budapest : FSZEK, 2019, p. 317–345.

Mi köze az online hangoskönyvtárnak a tagnyilvántartóhoz? / Nagy Sándor In: Vakok világa. – 80. (2019) 1., p. 44–46.

Keressen gyorsan a hangoskönyvek között / Nagyné Berke Mónika In: Vakok világa. – 80. (2019) 9., p. 41–42.

Térhasználat és térbiztonság Az én könyvtáramban: fókuszban az online és offline akadálymentesítés / Tóth Judit, Sarlós Boglárka, Kiss Attila István. – A 2019. június 3–4-én megrendezett szaktanácsadók országos találkozájának eseményeiről In: Könyv, könyvtár, könyvtáros. – 28. (2019) 9., p. 13–20. : ill., 3 fotó.

A Magyar Elektronikus Könyvtár egyszerűsített felülete képernyőolvasóval / Kosztyánné Mátrai Rita. – Bibliogr. – Res. angol nyelven In: Valóságos könyvtár, könyvtári valóság. – Budapest : ELTE BTK Könyvtár- és Információtud. Int., 2018, p. 241–247.

Emelkedik az olvasók és gyarapszik a művek száma / Nagyné Berke Mónika In: Vakok világa. – 80. (2019) 2., p. 33.

2018

Digitális tartalmak könyvtári felhasználása : a Cselekvő Közösségek Wiki fejlesztése az Országos Széchényi Könyvtárban / Nagy Andor. – Res. angol nyelven In: Networkshop 2018 [elektronikus dok.]. Budapest : Hungarnet : MTA KIK, 2018, p. 84–90.

Digitális tartalmak egyenlő esélyű hozzáféréseinek biztosítása : a Cselekvő Közösségek Wiki / Nagy Andor In: Könyvtári figyelő. – 28. (2018) Klsz., Cselekvő közösségek, p. 57–62. : ill., 2 ábra

Mozgáskorlátozottak és érzékszervi fogyatékossgal élők könyvtárhasználata / Bálint István Ábrahám. – Elhangzott a Könyvtári Intézet által 2018. május 25-én, a Korszerű könyvtár, korszerű szolgáltatások – K2 továbbképzési sorozat keretében rendezett Egyetemi technológiai kutatások témájú szakmai napon. – Bibliogr. jegyzetekben In: Könyv, könyvtár, könyvtáros. – 27. (2018) 5., p. 8–12. : ill., 3 fotó

Gutenbergtől a tapintható ábráig In: Vakok világa. – 79. (2018) 10., p. 9–12. : ill., 5 fotó

Az orsós szalagról az online hallgathatóságig In: Vakok világa. – 79. (2018) 10., p. 47–51. : ill., 8 fotó